

Lublin, 04 marca 2021 roku

Dr hab. Ludmiła Siryk
Instytut Neofilologii
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

Uniwersytet Wrocławski Dziekanat Wydziału Filologicznego (67)		
Wpłynęło do WF	- 0 - 03 - 2021	Zapłacono
Wypłaca		Recepcja

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Anieli Radeckiej

*Ukraińska proza kobieca w latach 1991-2016. Oksana Zabuzko,
Tania Malarczuk, Sofija Andruchowycz*

napisanej pod kierunkiem naukowym

dr hab. Agnieszki Matusiak, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego

W dobie niepodległej Ukrainy aktywnie rozwija się proza kobieca, pomimo początkowych trudności z powodu niskich zasobów finansowych, niezrozumienia ze strony krytyków i czytelników, słabej pozycji książek ukraińskich na rodzimym rynku wydawniczym, a także dominacji literatury męskiej. Na uwagę zasługuje twórczość autorek debiutujących zarówno w latach dziewięćdziesiątych, jak i w okresie niniejszego stulecia.

W twórczości pisarek różnych pokoleń powtarzają się tematy, problemy, idee i motywy, a poruszone kwestie ukraińskie nakładają się na problemy uniwersalne i globalne. Jedno z głównych miejsc we współczesnej prozie kobiecej zajmują rozważania nad ukraińską tożsamością w wymiarze narodowym i osobowym w dobie niepodległości. Wynika to ze stanu rzeczy w rzeczywistości postkolonialnej, bowiem rekonstrukcja tożsamości to – oprócz procesu transformacji i kształtowania ustroju państwowego – jeden z największych wyzwań, które stoją przed ukraińską elitą intelektualną po roku 1991. Od tego czasu katalizatorem refleksji pisarek nad tożsamością i ściśle z nią powiązaną pamięcią stają się wydarzenia z przeszłości i współczesne.

Metodologia i struktura pracy

Przedłożona do zrecenzowania praca nt. *Ukraińska proza kobieca w latach 1991-2016. Oksana Zabuzko, Tania Malarczuk, Sofija Andruchowycz* liczy 250 stron i składa się ze wstępu, sześciu zasadniczych rozdziałów i uwag końcowych. Pracę zamykają trzy streszczenia: w języku angielskim, polskim i ukraińskim, bibliografia oraz indeks nazwisk. Zgodnie z przyjętymi zasadami we wstępie Doktorantka wyjaśnia podstawowe zagadnienia i uściśla cel badań, jakim jest próba udowodnienia tezy, że pisarstwo współczesnych autorek ukraińskich, a w

szczególności tych wyróżnionych w tytule pracy, to twórczość kobiet świadomych swojej tożsamości i aspiracji twórczych oraz „że ich proza współtworzy postkolonialną kobiecą autobiografię literacką na Ukrainie lat 1991-2016” (s. 10). Podaje materiał źródłowy, przede wszystkim wybrane powieści i zbiory opowiadań O. Zabuzko, S. Andruchowycz i T. Malarczuk, skupiając się na ich omówieniu pod względem „występujących w niej wspólnych tematów, motywów, ciągłości generacyjnej, a także kwestii wyróżniających każdą z nich” (s. 10). Jednocześnie wskazuje na wykorzystaną w pracy metodologię badań: studiów postkolonialnych, krytykę feministyczną, *gender studies* i ekokrytykę. Czerpiąc z zasobów tych metodologii, Autorka przyjęła „strategię podążania za tym, co inne i różne, znajdujące się na obrzeżach obowiązującego kanonu czy w opozycji do dominujących nurtów i postaw” (s. 5).

Trzon dysertacji stanowią trzy rozdziały, poświęcone metodom konstruowania tożsamości i pamięci narodowej na Ukrainie po roku 1991 (s. 89-189). W tej części pracy dokonano wieloaspektowej analizy wybranych utworów wspomnianych trzech pisarek. Poprzedzające je rozdziały to: rozdział teoretyczny dotyczący teorii postkolonialnej w badaniach literackich (pt. „Pożegnanie z imperium? Użyteczność teorii postkolonialnej w badaniach nad współczesną ukraińską prozą kobiecą”), następnie bardzo ważny w strukturze książki rozdział, stanowiący studium historyczne i krytycznoliterackie, w którym czytelnik pozna proces kształtowania się ukraińskiego pisarstwa kobiecego, literacką genezę współczesnych pisarek (pt. „Ciało w ciało z *patria*. O byciu kobietą w czasach politycznego przelomu”) oraz rozdział poświęcony omówieniu problemów ekologicznych w kontekście politycznym i etycznym (pt. „Ekofeminizm, kobiety, państwo. Szkice o postczarnobyłskim obliczu ukraińskiej prozy kobiecej”).

„[...] z założenia dysertacja ma stanowić próbę interdyscyplinarnego odczytania utworów z ostatniego ćwierćwiecza, ukazania ewolucji kobiecego pisarstwa i jego uwikłania w procesy narodotwórcze po upadku ZSRR”

– określa autorka we Wstępie tematykę pracy.

Ukraińska proza kobieca w latach 1991-2016... jest pracą o silnie wyeksponowanej problematyce feministycznej w kontekście współczesności (po upadku ZSRR) i historycznym. Osadza dokonania pisarek w narodowej tradycji ukraińskiej i zarazem w radykalnych przemianach światopoglądowych, mentalnych, kulturowych, które następują w rzeczywistości postkomunistycznej.

Przyjęte w dysertacji ramy czasowe są podyktowane z jednej strony powstaniem suwerennej Ukrainy (1991), a z drugiej wydaniem utworów pisarek ukształtowanych w

warunkach niepodległego państwa ukraińskiego. Obiekt analizy szczegółowej stanowią utwory generacji starszej (O. Zabużko - ur. 1960) oraz młodszej (S. Andruchowycz - ur. 1982 i Tani Malarczuk - ur. 1983), bowiem z ich prozy, zdaniem autorki, „wylania się obraz współczesnej ukraińskiej kobiety i społeczeństwa” (s. 10), ponadto „wspólnym dla tych dwóch pokoleń autorek jest między innymi doświadczenie związane z upadkiem imperium sowieckiego, odradzaniem się ukraińskiej państwowości, kształtowaniem nowego kanonu wzorców i poszukiwaniem tożsamości” (s. 38).

W części teoretycznej (s. 19-45) Autorka przyjmuje za podstawę badań najnowsze wspomniane już metodologie, użyteczne w badaniach prozy kobiecej. Przywołuje najważniejsze prace z zakresu tematyki postkolonialnej, korzystając z dorobku zarówno zachodnich, jak i środkowo- i wschodnioeuropejskich badaczy. W szczególności są to prace E. Saïda, M. Fuko, H. Spivak, A. Assman, B. Bakuły, A. Matusiak, S. Pawlyczko, M. Riabczuka T. Hundorowej, O. Kiś i innych. Poglądy własne Doktorantki dostrzegamy we wprowadzeniu własnego porządku w istniejący stan badań. Celem obszernego stanu badań z zakresu teorii postkolonializmu i feminizmu jest nie tylko przedstawienie osiągnięć w obrębie tej dziedziny, lecz przede wszystkim skonstruowanie własnego systemu pojęciowego, niezbędnego w dalszej części pracy.

Co istotne, kolejne rozdziały wzajemnie się uzupełniają, tworząc wywód zasadniczo przejrzystym, pozwalając tym samym na ocenę stopnia realizowania założeń pracy. Każdy rozdział (oprócz teoretycznego) zawiera jedno lub dwa motta, które pochodzą z utworów autorek wymienionych w tytule pracy (Zabużko, Andruchowycz lub Malarczuk). Każdy rozdział zamykają wyczerpujące wnioski.

Struktura pracy uwzględniająca wzajemne relacje między rozdziałami i konstrukcję spójnego wywodu odnoszącego się do tytułowej recepcji, posiada trzy aspekty: 1) historycznoliteracki (o procesie kształtowania się ukraińskiego pisarstwa kobiecego w latach 1991-2016); 2) problem tożsamości ukraińskiej; 3) kwestia ekologiczna w kontekście polityki zarówno wobec środowiska naturalnego, jak i człowieka. Trzeba zaznaczyć, że w strukturze pracy wysuwa się na czoło kategoria tożsamości. Wynika to z faktu – jak uzasadnia autorka – że „wątki historyczne, polityczne, społeczne i kulturowe znajdują swe odzwierciedlenie we współczesnych tekstach kobiecych, dla których dominującą kwestią jest konstruktywna (de)konstrukcja współczesnej ukraińskiej tożsamości” (s. 12). Warto zaznaczyć, że wszystkie trzy przejawy tożsamości (poczucie tożsamości, autokoncepcja i zachowanie) są w polu skrupulatnych badań Doktorantki.

We wspomnianej już części historyczno- i krytycznoliterackiej (s. 46-88) ukazano uwarunkowania społeczno-polityczne i ustrojowe mające kardynalny wpływ na życie, kobiecość,

status społeczny i zarazem tożsamość kobiet funkcjonujących w ramach kolonialnych i antykolonialnych, a także struktur narodowych i rodzinnych. Uwzględniono kategorię generacji (w pracy użyto „pokoleniowości”) stanowiącej nowe pole poznawcze w świetle badań postkolonialnych. Autorka słusznie odwołuje się do istotnych dla pracy badań z zakresu kategorii pojęciowych (postkolonializm, naród, totalitarna trauma) oraz gruntownych eksploracji na temat feminizmu i ukraińskiego dyskursu feministycznego, sformułowanych w publikacjach A. Matusiak, W. Ahejewej, T. Hundorowej, N. Zborowskiej, O. Kiś i wielu innych. W pracy trafnie wykorzystano rozważania wyartykułowane w utworach *Badania terenowe nad ukraińskim seksem* O. Zabużko, *Siomga* S. Adruchowycz i *Biografia przypadkowego cudu* T. Malarczuk, dokonano próby wyjaśnienia uwarunkowań kształtowania się w życiu literackim współczesnych pisarek, a także źródeł kształtowania ich tożsamości. Ponadto omówiono kwestie świadomości pokoleniowej i tożsamości, które są jednym z centralnych motywów w literaturze posttotalitarnej. Doktorantka zbudowała solidny gmach historycznoliteracki, oparty na budzących zaufanie fundamentach źródłowych i koncepcyjnych. Ten rozdział jest bardzo istotny, ponieważ tworzy najważniejszy kontekst dla recepcji prozy kobiecej.

Kluczowym aspektem pracy jest aspekt drugi, tj. dotyczący problemu tożsamości ukraińskiej, który wyraźnie dominuje w rozdziałach analitycznych (s. 89-189) o wymownych tytułach: „Zakorzenie jako metoda konstruowania tożsamości w rzeczywistości postkolonialno-posttotalitarnej Ukrainy”, „Echa Wielkiego Głodu w twórczości Oksany Zabużko i Tani Malarczuk”, „Stanisławów i monarchia konstytucyjna – topografia ukraińskiej pamięci historycznej”. Autorka stawia przed sobą trudne zadanie, którym jest określenie strategii twórczej pisarek w kreowaniu tożsamości ukraińskiej i kardynalnie związanej z nią kategorią pamięci. W związku z tym wyłania punkty wyjścia i perspektywę ujęcia podjętego przez nich tematu, a także istotne dla pisarek priorytety w wymiarze narodowym i osobowym.

W tej części pracy wielostronnie scharakteryzowano wykreowane w utworach postacie prezentujące różne generacje i grupy społeczne, ujawniając mity i traumy narodowe z perspektywy historyczno-aksjologicznej. Z tejże perspektywy Autorka wskazuje na kompleksy i stereotypy, pragnienia i szereg innych cech, składających się na tożsamość ukraińską. Odsłania konteksty zjawisk, zdarzeń, postaw, świadomości w aspekcie transformacji społeczno-kulturowych i światopoglądowych w rzeczywistości postsowieckiej. Biorąc pod uwagę autobiografizm i historyzm, charakterystyczny dla badanej twórczości, Autorka szuka odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób ukazano wydarzenia historii zarówno państwowej, jak i rodzinnej. Z perspektywy kwestii tożsamości dokonuje próby omówienia losu jednostki

uwikłanej w tragedię Wielkiego Głodu, wojen i wielu innych wydarzeń, objętych w ZSRR srogim nakazem milczenia.

Trzeci aspekt dotyczy kwestii ekologicznej, spowodowanej katastrofą czarnobylską. Kwestia ta zostaje omówiona w odrębnym rozdziale pt. „Ekofeminizm, kobiety, państwo. Szkice o postczarnobylskim obliczu ukraińskiej prozy kobiecej” (s. 190-219), gdzie autorka dokonuje próby analizy egzystencji w rzeczywistości po katastrofie w Czarnobylu 1986 roku i problemu odpowiedzialności za katastrofę. Kwestię ekologii rozpatruje więc zarówno w wymiarze politycznym, jak i etycznym. Trafnym jest tu połączenie trzech metod badawczych (postkolonializmu, krytyki feministycznej, ekokrytyki), które są, zdaniem Doktorantki, „uwrażliwione na perspektywę Innego” (s.18). Słusznie autorka rozpatruje zagadnienie dotyczące tożsamości z perspektywy problemów ekologicznych. Katastrofa bowiem stała się katalizatorem nie tylko rozpadu ZSSR, ale również uświadomiła Ukraińcom źródło zła powodującego wciąż nowe tragedie. Świadomość ta stała się czynnikiem przyspieszającym (re)konstrukcję ukraińskiej tożsamości narodowej. Doświadczenia skutków katastrofy, zarówno prywatne, jak i o wymiarze narodowym, prowokowały pytania socjologiczne i skłaniały do poszukiwań odpowiedzi na dręczące pytania o tożsamość człowieka, historię jego rodziny, narodu, „małej” i „dużej” Ojczyzny.

Generalnie, wszystkie rozdziały są powiązane ze sobą wspólną problematyką – tożsamości i pamięci jako czynników warunkujących samookreślenie narodu, grupy etnicznej lub jednostki ludzkiej.

Ocena pracy

Temat niniejszej rozprawy doktorskiej nie jest łatwy, chociażby ze względu na szeroki zakres czasowy i materiałowy oraz twórcze osobowości wymienione w tytule pracy. Nie bacząc na owe trudności mgr Aniela Radecka konsekwentnie realizowała w rozprawie tytułowe zagadnienie, ujawniając jednocześnie erudycję i szerokie rozeznanie w literaturze przedmiotu. Piśmiennictwo kobiece jest słabo znane w Polsce i mało zbadane na Ukrainie, dlatego praca jest pod wieloma względami pionierską, odsłania dużą perspektywę badawczą. Nowatorstwo pracy polega również na wszechstronnym podejściu do sposobu badań kobiecej narracji w literaturze ukraińskiej. Dotychczasowe publikacje, na które powołuje się Doktorantka, dotyczą przede wszystkim zjawisk ogólnych właściwych prozie po 1991 roku, a także dotyczą najczęściej prozy pisanej przez mężczyzn.

Praca mgr Anieli Radeckiej należy do problemowych, polegających na omówieniu istotnych kwestii społecznych, kulturowych, politycznych i ekologicznych Ukrainy lat dziewięćdziesiątych oraz kolejnych i poprzednich, a także grup społecznych i jednostki ludzkiej w wymiarze narodowym i uniwersalnym. Ma ponadto wymiar duchowy i etyczny. Zdaje się więc zyskiwać ważne znaczenie w istniejącej rzeczywistości, szybko zachodzących zmian spowodowanych globalizacją i tendencjami neokolonializmu. Należy przyznać, iż ukraińska proza kobieca w latach 1991-2016 zyskała w Doktorantce bardzo kompetentną i rzetelną badaczkę, która konsekwentnie zachowuje należyty dla tekstów naukowych dystans emocjonalny i werbalny.

Imponuje zastosowana metodologia i podejście interdyscyplinarne, które w odczytaniu i analizie umożliwiły wyodrębnienie kluczowych problemów w prozie kobiecej. Szerokie instrumentarium badawcze pozwala jej zinterpretować istotne dla współczesnej ukraińskiej prozy kobiecej motywy i zagadnienia oraz odczytywać tę literaturę w sposób niezależny od tendencji patriarchalnych i kolonialnych. Podjęte zagadnienia omawiane są w odniesieniu do faktów współczesności i przeszłości, a także istniejących na ten temat istotnych prac i dokumentów. Specjalistyczną wiedzę dokumentują bogate przypisy i bibliografia.

Struktura pracy jest poprawna. Nastęstwo rozdziałów zostało wprowadzone logicznie. Doktorantka zachowuje właściwe proporcje i komplementarność tez, choć nadmiar kontekstów i odwołań stanowi niekiedy problem w zachowaniu przejrzystości wywodu.

Kompozycja pracy jest spójna i kompletna. Widoczne jest rozdzielenie ogólnego wprowadzenia oraz części metodologicznej od partii z omówieniem krytycznym poszczególnych tekstów oraz partii interpretacyjnych. W rozprawie znajdujemy obszernie fragmenty, w których autorka „bazuje” na literaturze przedmiotu, jak i te, które wynikają z jej własnych analiz.

Pod względem językowym praca zasługuje na uznanie – Doktorantka w przeważającej części tekstu sprawnie prowadzi swój wywód, właściwie wykorzystuje literaturę przedmiotu, co istotne, nie stanowi ona jedynie instrumentalnie traktowanego ornamentu, jej wykorzystanie świadczy o przemyśleniu istotnych dla dysertacji opracowań. Bibliografia dołączona do pracy jest poprawnie sporządzona i dowodzi szerokich zainteresowań i odczytania Autorki.

Wartościowe jest wyeksponowanie w pracy charakterystycznych dla prozy kobiecej kardynalnie ważnych w czasach współczesnych kategorii dotyczących zarówno kwestii tożsamości (wymarowanie, zakorzenienie, pamięć, tradycja), jak i kwestii socjologicznych (kobiecość, macierzyństwo) oraz egzystencjalnych (samotność, bezradność, choroba, bezpieczeństwo, ekologia).

Warta pozytywnego podkreślenia jest wielostronna analiza i sposób aktualizacji przez mgr Anielę Radecką tematów tabuizowanych w systemie sowieckim, ponieważ stanowi próbę ratowania od zapomnienia faktów istotnych dla narodowej świadomości historycznej. Wiadomo, odrodzenie prawdy ma kardynalne znaczenie w sprawie kształtowania (w tym rekonstrukcji) tożsamości narodowej i osobowej w rzeczywistości współczesnej. Podjęcie badań w tym zakresie jest dla Autorki bardzo ważne, bowiem „niewypowiedziana trauma generuje u kolejnych pokoleń moralny obowiązek obwieszczenia o niej światu i oddaniu ofiarom należnej im pamięci” (s. 17). Doktorantka słusznie podejmuje problemy światopoglądowe, psychologiczne i ekologiczne, które pozostały po systemie sowieckim i wciąż ciążą niepokonaną traumą powodującą nowe czynniki traumatogenne.

Jedną z zalet przedstawionej dysertacji jest odzwierciedlenie traumy Hołodomoru (Wielkiego Głodu) w latach 1932-1933, która dotychczas pozostaje bardzo bolesnym problemem w świadomości i psychice społeczności ukraińskiej. Jednak rozdział poświęcony temu zagadnieniu (s. 143-162) budzi krytyczne uwagi. Po pierwsze, jest znacznie mniejszy w porównaniu z innymi rozdziałami analitycznymi. Po drugie, wywołuje zastrzeżenie sformułowanie zaczynający się od słów „Podobnie jak pamięć o UPA, historie o Hołodomorze zostały przechowane w rodzinach...”. (zob. s. 147, akap. 2). Moim zdaniem, UPA i Wielki Głód to są kategorie o zupełnie odmiennym podłożu społeczno-politycznym i całkiem różnej wagi dla pamięci historycznej, dlatego nie można stawiać ich w jednej płaszczyźnie. Mit o UPA jest lokalnym i jako mit sławy został przechowany wyłącznie w zachodniej części Ukrainy, natomiast w części naddnieprzańskiej i wschodniej Ukrainy nie jest pozytywnie określany. Z kolei mit o Wielkim Głodzie jest mitem ogólnonarodowym i tragicznym, który funkcjonuje przede wszystkim na Ukrainie naddnieprzańskiej i wschodniej. Na Ukrainie zachodniej znajdującej się poza granicami ZSRR klęski głodowej nie było. W omawianym rozdziale pt. „Echa Wielkiego Głodu w twórczości Oksany Zabuzko i Tani Malarczuk” słusznie użyto leksemy „echa”, bowiem wszystkie wymienione tu pisarki pochodzą z Ukrainy zachodniej. W związku z tym tu ukazano tylko częściowo temat Wielkiego Głodu, który jest szeroko przedstawiony w prozie ukraińskiej; warto byłoby do niej odwołać się w kontekście historycznoliterackim i z zastosowaniem komparatystyki. Po trzecie, należałoby zachować właściwe proporcje w wykorzystaniu tekstów źródłowych i odniesień do literatury przedmiotu. Autorka twierdzi, że problem Wielkiego Głodu zajmuje ważne miejsce we współczesnej prozie kobiecej, a celem badawczym jest ustalenie, „jak ważnym elementem pamięci i dziedzictwa narodowego są te wydarzenia dla współczesnych pisarek i w jakim stopniu wprowadzają pamięć o wydarzeniach z okresu Hołodomoru do swoich utworów” (s. 17). Obiektem badania są tu kilka

utworów, tj. *Zapomnienie i Bles głodu* T. Malarczuk, *Badania terenowe nad ukraińskim seksem i Muzeum porzuconych sekretów* O. Zabużko) i wywiad *Algorytmy głodu* zrealizowany przez I. Chruslińską z O. Zabużko. Jednak z 19 stron całego rozdziału tej części, gdzie Autorka interpretuje utwory, poświęcono zaledwie niecałe 7 stron (niecałe 37%), na których miejscami znów pojawiają się wtrącenia z zakresu ukraińskiej historii (informacje, cytaty, powoływanie się na S. Kulczyckiego, W. Ohijenko) rozbijające ciągłość analizy zagadnienia na podstawie utworów. Literatura przedmiotu niekiedy przesłania interpretację materiału źródłowego, a to nie zawsze służy odczytaniu zamysłu autorskiego. W tym rozdziale zdecydowanie przeważa część o charakterze informacyjnym z zakresu historii a literatura przedmiotu została znacząco zdominowana jest przez dwie pozycje. Na książkę *Czerwony głód* A. Applebaum powoływano się osiem razy (s. 143, 149-151), na książkę S. Kulczyckiego *Hołodomor. Wielki Głód na Ukrainie w latach 1932-1933 jako ludobójstwo – problem świadomości* - trzynastą razę (s.144, 151-153, 157), ponadto przywołane pozycje są podane tylko w wersji stanowiącej tłumaczenie na język polski. Tymczasem zabrakło potencjalnie ważnych dla Doktorantki prac w języku ukraińskim współczesnych profesorów ukraińskich (W. Maroczko, A. Kapustian, W. Serhijczuk) i twórcy pojęcia «genocyd» Rafała Lemkina, którego artykuł *Sowieckie ludobójstwo na Ukrainie* (ukr. *Радянський геноцид в Україні*) przetłumaczono na 28 języków a jego podstawą stał się wykład naukowca wygłoszony w nowojorskim Manhattan Centre w dwudziestą rocznicę Hołodomoru (1953).

Byłoby cenne, gdyby szerzej i w sposób kompletny, a nie fragmentaryczny, została przedstawiona sylwetka pisarek, których nazwiska są w tytule pracy. We wstępie pracy Autorka informuje, że wszystkie tłumaczenia są jej autorstwa, jeżeli nie zaznaczono inaczej (s. 18), ale główny tekst byłby bardziej czytelny, gdyby przy niektórych nazwiskach i cytatach dodać określenie, do jakiego kręgu kulturowego należy autor.

Na koniec kilka uwag formalno-technicznych. Po pierwsze, numeracja części składających się na wstęp i zakończenie jest zbędna, bowiem zakłóca porządek powoływania się na zasadnicze rozdziały. Po drugie, zabrakło bibliografii prac naukowców ukraińskich przy twierdzeniu „w latach dwutysięcznych zaczęły pojawiać się prace naukowe na ten temat [dotyczące Wielkiego Głodu – L. S.]” (s. 148) i nazwisk wymienionych na s. 149 (akap. 1). Po trzecie, zabrakło w „Bibliografii” końcowej wielu nazw utworów i prac w wersji oryginalnej (pierwodruku) – zwłaszcza, że dysertacja dotyczy literatury ukraińskiej i związanej z nią historią ukraińską. Warto byłoby nazwy publikacji, które zostały podane wyłącznie w tłumaczeniu na język polski, podać również w wersji ukraińskiej. W przypisach również brak informacji o pierwodrukach, lecz jak w przypadku S. Andruchowycz czy badaczy z różnych państw (A.

Applebaum, S. Kulczycki, T. Snyder i in.) odnajdziemy w odnośnikach informacje o wydaniach wtórnych, tłumaczeniach na język polski (np. przyp. 427, 428, 453). W związku z tym dla odbiorcy pracy jest niejasne, kiedy i gdzie zostały one wydane w języku pierwodruku (w szczególności objęte analizą *Badania terenowe nad ukraińskim seksem, Muzeum porzuconych sekretów* i inne O. Zabużko, *Bies głodu, Zapomnienie* T. Małarczuk *Felix Austria, Kobiety ich mężczyzn, Siomga* S. Adruchowycz). W *Bibliografii* końcowej w wersji dwujęzycznej (ukraińskiej i polskiej) podane są natomiast niektóre utwory poetyckie O. Zabużko. Moim zdaniem, uzupełnienie *Bibliografii*, zwłaszcza dotyczącej literatury źródłowej, uwidoczniłoby czytelnikowi działania polskich tłumaczy na rzecz popularyzacji współczesnej feministycznej prozy ukraińskiej.

Jak w każdym dłuższym tekście, zdarzają się błędy, które wymagają korekty, na przykład: „włączają swoją w twórczość” (s. 11, akap. 1), „Badaczki i badaczki” (s.40, akap. 3), „Od dynamice kwestii narodowościowych” (s.46, akap. 2), „nie stanowią one clou powieści” (s. 106), „pamięć o wydarzeniach z lat 1932-33 w XXI wieku” (s. 152, ostatni akap.); „w drugiej dekadzie XXI “ „temat tan pozostawał” (s. 147 akap. 2), duża litera po skrótce (prz. 72), tytuł pracy nie podany kursywą (prz. 82, 197), „Polityka pamięci było istotnym” (s.97) etc. Należałoby poprawić niektóre przypisy: a) usunąć zbędne powtórzenia (prz. 25 i 28), b) podać miasto wydania pozycji (prz. 56). Ponadto streszczenie w języku ukraińskim wymaga poprawek pod względem stylistyczno-składniowym, np., zrozumienie treści zakłócają niewłaściwie użyte wyrazy (np. „іхній досвід зміг стати артикульованим” - s. 235, „завдяки побудованим у літературних працях зерноєховищах (жіночої) пам’яті” - s. 236) albo zbyt długie i niepoprawnie skonstruowane zdania (zob. akap.: 3 na s. 235; ostatni na s. 236).

Uwagi krytyczne sygnalizuję w celu redakcyjnego przygotowania tekstu do druku, albowiem praca na druk jak najbardziej zasługuje.

Jestem pewna, iż lektura napisanej w języku polskim pracy o ukraińskiej prozie kobiecej w latach 1991-2016 może okazać się źródłem co najmniej kilku satysfakcji, zarówno w płaszczyźnie naukowej, jak i swoiście etycznej, ogarniającej porządek aksjologiczny. Odczytanie twórczości wymienionych w tytule autorek stanowi bardzo cenne dopełnienie literackiej diagnozy ukraińskiego społeczeństwa doby niepodległej Ukrainy.

Konkluzja

Dysertacja doktorska mgr Anieli Radeckiej stanowi oryginalne ujęcie problematyki feministycznej i historycznoliterackiej w ukraińskiej współczesnej prozie kobiecej. Skierowana

do polskiego i ukraińskiego czytelnika praca spełnia swoje zadanie analityczne, interpretacyjne, metodologiczne, poznawcze. Potrzebna jest na obu polach kulturowych jako dowód istnienia mostów duchowych łączących sąsiedzkie społeczności uczonych, pisarzy, intelektualistów w zakresie szeroko rozumianej humanistyki, którzy wspólnie zastanawiają się nad historią i tożsamością swoją oraz Innego. Praca zasługuje na wysoką ocenę, kwalifikuje się do **wyróżnienia i przedstawienia do nagrody naukowej**. Poświadcza dobre przygotowanie merytoryczne Doktorantki, jej erudycję oraz umiejętność prowadzenia samodzielnej pracy naukowej – spełnia tym samym wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.). W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie mgr Anieli Radeckiej do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

d. Siętek